

EDUKACIJA U OBLASTI BIBLIOTEKARSTVA I ARHIVISTIKE U REFORMI UNIVERZITETSKE NASTAVE I BOLONJSKI PROCES

EDUCATION OF LIBRARIANS AND ARCHIVISTS IN THE UNIVERSITY TEACHING REFORM AND BOLOGNA PROCESS

Dr. Enes Kujundžić, NUBBiH

Sažetak

U članku se nastoji predstaviti stanje bibliotečkog obrazovanja na univerzitetskoj razini u Bosni i Hercegovini u kontekstu predviđenih reformi poznatih pod nazivom Bolonjski proces.

Ključne riječi

Bibliotečko obrazovanje, informacijska znanost, program reforme, Bolonjski proces

Summary

In this article an attempt is made to examine the present situation of Librarianship education on the University level in Bosnia and Herzegovina in the context of the reforms envisioned within the so called Bologna process. Particular attention is paid to the ongoing curricula changes carried out in the neighboring Croatia and Serbia. For the school year 2005/2006 substantial innovation of educating Library and Information Science Professionals on undergraduate and postgraduate level has been introduced in the Department of Comparative Literature and Librarianship at the Faculty of Philosophy in Sarajevo. However, at present Faculty administration has not addressed the crucial issue of inadequate number of qualified teaching staff needed for implementation of the new curricula.

Author argues for the need to have sufficient qualified staff in the Faculty departments concerned if innovation of Librarianship education in Bosnia and Herzegovina is to take place. This is particularly relevant for the postgraduate level education which is being introduced within the effort to implement the provisions of the Bologna declaration.

Keywords: Librarianship education, Information Science, Curricula reform, Bologna process.

U kontekstu opće globalizacije i sve širih mogućnosti za pristup izvorima znanja koje nudi savremena informacijska tehnologija, tema kulturnog nasljeđa, uključujući i njegovu dokumentarnu komponentu i edukacije stručnjaka za omogućavanje pristupa i njegovo očuvanje i promociju, svakako su neka od važnijih pitanja u prilagođavanju

promjenama koje je donijela informatička paradigma ne samo zato što se danas u BiH tako mnogo govori o reformi njene društvene infrastrukture, nego i zbog rizika uniformizacije kulturnih obrazaca i gubitka vlastitog identiteta kojem su izloženi posebno mali narodi, zemlje i jezici. Da bi opstao, jedan narod i svaki narod ima potrebu da obznani svjedočanstvo o svojoj svakidašnjici, da izrazi kreativnu snagu svoga duha u raznim domenima djelovanja i sačuva pamćenje o svojoj prošlosti. Nasljeđe je katalizator jednog dinamičnog procesa koji omogućava povezivanje prošlosti sa sadašnjosti i otvara vrata ka budućnosti. Kao hazna kolektivne memorije ono utjelovljuje simboličke vrijedosti kulturnog identiteta i konstituira fundamentalno važno polazište za strukturiranje i harmoniziranje odnosa unutar složene potke jednog društva.

U onoj mjeri u kojoj nam omogućava da razumijemo sebe, kulturno nasljeđe je jedan od ključnih instrumenata za razumijevanje drugih. Shodno tome, ono doprinosi neprekidnom dijalogu između civilizacija i kultura i uspostavlja racionalan oslonac za uspostavljanje i održavanje trajnog dijaloga među narodima.

U tekućim aktivnostima vezanim za reformu univerzitetske nastave u Bosni i Hercegovini kako bi se ona koliko toliko dovela u vezu sa zahtjevima takozvanog „Bolonjskog procesa“, na dnevni red je došlo pitanje sadržaja nastavnih planova i programa na osnovu kojih se educiraju bibliotekari i arhivisti. Uvid u obim sadržaja koji se odnose na dokumentarno nasljeđe u nastavnim programima postojećih osam univerziteta u Bosni i Hercegovini, općenito ukazuje na potrebu njegove temeljite rekonstrukcije i inoviranja. Uporište za to upravo je moguće naći u dosljednijoj primjeni zahtjeva Bolonjske deklaracije dokumenta kojeg su 19.06.1999. u Bolonji zajednički potpisalo 29 evropskih ministara obrazovanja, a posvećena je pitanju standarda u visokom obrazovanju (<www.unsa.ba/pdf/Bolonjska_deklaracija.pdf>). U toj deklaraciji naslovljenoj *Evropski prostor visokog obrazovanja* prihvaćena je obaveza poduzimanja praktičnih mjera u cilju konvergencije visokog obrazovanja na evropskoj razini, što se odnosi i na različite oblike

edukacije za domen naslijeđa. Na tragu istih procesa je i Konvencije o priznavanju kvalifikacija u domenu visokog obrazovanja na području Evrope, potpisana u Lisabonu 11.04.1997.

<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/165.htm>.

Uvid u sadržaje nastave u sadašnjih osam univerziteta u Bosni i Hercegovini, odnosno njihovih članica, može se najvećim dijelom steći posjetom sljedećim web adresama: Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru <www.unmo.ba>, Sveučilište u Mostaru:

<www.sve.mo.ba>, Univerzitet u Banjoj Luci <www.bl.ac.yu>, Univerzitet u Tuzli <www.untz.ba>, Univerzitet u Istočnom dijelu Sarajeva <www.unssa.rs.ba>, Univerzitet u Bihaću: <www.unbi.ba>, Univerzitet u Zenici: <www.unze.ba>, Univerzitet u Sarajevu: <www.unsa.ba>. Informacije koje se tamo mogu naći uvjeravaju nas u neadekvatnu zastupljenost edukacije za dokumentarno nasljeđe na ovim ustanovama, iako je važnost te vrste obrazovanja već odavno priznata činjenica u međunarodno prihvaćenim dokumentima koje su usvojile različite vladine i nevladine organizacije i profesionalna udruženja, u čijem radu povremeno učestvuju i predstavnici Bosne i Hercegovine.

Na Sarajevskom univerzitetu koji danas u svom sastavu ima 28 obrazovnih institucija različitih profila i aktivan je centar obrazovanja i istraživanja, edukacija bibliotekara vrši se na Filozofskom fakultetu, u okviru Odsjeka za komparativnu književnost i bibliotekarstvo. Od predmeta iz užeg tematskog studija bibliotekarstva na ovom Odsjeku su zastupljeni:

Prva godina (prvi i drugi semestar): Osnovi informacijske znanosti i bibliotekarstva, Historija pisma, knjige i biblioteka;

Druga godina (treći i četvrti semestar): Bibliotečki standardi (1), Organizacija biblioteka i bibliotečko informacionih sistema, Bibliotečka katalogizacija;

Treća godina (peti i šesti semestar): Bibliotečki standardi (2), Bibliografija Bosne i Hercegovine, Izdavačka, bibliotečka i kulturna historija Bosne i Hercegovine;

Četvrta godina (postdiplomski studij, sedmi i osmi semestar): Organizacija znanja, Digitalne biblioteke, Organizacija i struktura hibridnih biblioteka, Organizacija bibliotečkih i kataložnih sistema;

Peta godina (deveti i deseti semestar): Metodologija znanstveno istraživačkog rada., Odabrana poglavlja

informacionih znanosti i bibliotekarstva, Savremeno katalozi i meta-katalogizacija i Savremeni bibliografski servisi.

Širi uvid u ove i druge dodatne informacije može se steći u posjetom web-adresi:

<<http://stara.ff.unsa.ba/komparativna/plan>>.

Na Univerzitetu u istočnom dijelu Sarajeva u nastavnom planu dodiplomskog studija Odsjeka za opštu književnost i bibliotekarstvo iz uže bibliotečke oblasti zastupljeni su predmeti:

Prva godina: Istorija pisma, knjige i biblioteka.,

Druga godina: Katalogizacija,

Treća godina: Klasifikacija i Metodologija naučnog rada.,

Četvrta godina: Informatika, Publicistička stilistika, Bibliografija i Organizacija biblioteka. „U toku šestog semestra student je dužan da u uzme diplomski rad iz opšte i komparativne književnosti ili bibliotekarstva“.

(www.filozof.org/odsjeci/).

Inače, kontinuirana edukacija bibliotečkih radnika u BiH vrši se u okviru Centra za permanentno obrazovanje bibliotekara u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci u Sarajevu.

U susjednim zemljama, veoma razvijen studij bibliotekarstva postoji na Filozofskom fakultetu u Zagrebu organiziran na Odsjeka informacijskih znanosti. Ovaj Diplomski studij po modelu 3+2 obuhvata: Studij arhivistike, bibliotekarstva, informatike, informatologije i studij muzeologije i upravljanja baštinom sa smjerovima nastavničkim i istraživačkim.

Kompletni program na 300 stranica publikovan je na web adresi:

(<[www.ffzg.hr/infoz/wb2/images/stories/ProgramOdsekalnformacijskih znanosti.pdf](http://www.ffzg.hr/infoz/wb2/images/stories/ProgramOdsekalnformacijskih%20znanosti.pdf)>).

Popisom predmeta na Poslijediplomskom studiju informacijskih znanosti na tom fakultetu obuhvaćeni su:

Obavezni predmeti: Odabrane teme iz epistemologije društvenih znanosti., Teorija organizacije znanja i Statistički metodi i *Izborni predmeti*: među kojima su: Socioinformatika, Upravljanje knjižničkim zbirkama, Jezične baze podataka u segmentaciji teksta, Upravljanje elektronskim dokumentima, Formalni sustavi, Formalni jezici i sintaksna analiza, Teorija prevođenja, Knjižnice i društvo, Odabrane teme iz bibliotekarstva, Zaštita knjižne baštine, Arhivistika i organizacija povijesnog znanja, Arhivski dokumenti: teorija i praksa, Vrednovanje arhivskog gradiva, Zaštita arhivske baštine, Indeksni jezici, Upravljanje informacijama i znanjem, Rezoniranje o znanju, Semantičko modeliranje, Muzeologija izvan

muzeja, Zaštita kulturne baštine u muzejima, Modalna logika, Programiranje logike, Primjena bibliometrijskih pokazatelja, Umjetna inteligencija: pristup i ograničenja, Interkulturalizam i obrazovanje, Povijest institucija u Hrvatskoj: izabrana poglavlja, Povijest knjižnica u Hrvata, Informacijska potpora projektnom menadžmentu, Opća teorija baštine, Kibernetički muzej, Uvod u marketing baštine, Nejednakosti i primjene, Računarska lingvistika, Ekspertni sustavi, Teorija humora, Baština u okružju informacijskih tehnologija i Knjiga od pisca do čitatelja.

Na Filološkom fakultetu Beogradskog univerziteta na Katedri za bibliotekarstvo i informatiku u okviru Osnovnog četverogodišnjeg studija izučava se 18 nastavnih predmeta. *Bibliotekarstvo I-IV* obuhvata organizaciju biblioteka, bibliotečko poslovanje, bibliotečko zakonodavstvo, klasifikacione sisteme, bibliotečke kataloge, oblike i metode rada sa korisnicima, bibliografiju i komparativno bibliotekarstvo.

Inovirani program *Informatika I-IV* sačinjavaju osnove računarstva i programiranja, upotreba računarskih mreža i Interneta u bibliotekama, osnove informacionih sistema tekstualnih baza podataka i dokumentalističkih sistema, pronalaženje tekstualnih informacija, izrada i korištenje mašinski čitljivih korpusa, rječnika i leksikona, te jezički aspekti primjene računara u tekstualnim i dokumentalističkim bazama podataka. Katedra raspolaže sa računarskom laboratorijom sa dvadesetak personalnih kompjutera koji su umreženi, a omogućen je i besplatan pristup Internetu preko akademske mreže.

Na Katderi se izučava i predmet *Istorija knjige i biblioteke* u okviru kojeg se izučava: opći pregled istorije pisma, proučava postanak, razvitak i vrste knjige, te sagledava nastanak i razvoj biblioteka.

Na Katedri su još zastupljeni i predmeti: Kulturologija i komunikologija, dok u grupu opšte-obrazovnih predmeta spadaju Uvod u filozofiju, Savremeni srpski jezik, Istorija srpske književnosti, Engleski jezik i neki drugi strani jezik.

U okviru Centra za postdiplomske studije na smjeru *Bibliotekarstvo i informatika* u okviru predmeta *Metodologija istraživanja u bibliotekarstvu* tokom dva semestra program predmeta obuhvata:

Podatak, informacija, znanje: Vidovi organizacije i predstavljanja znanja., Struktura naučnog znanja., Savremena shvatanja o razvoju naučnog znanja., Tradicionalna i moderna istraživačka paradigma., Uloga bibliotekara i bibliografa u oblikovanju, istraživanju i prenošenju informacija i znanja.,

Konstituisanje bibliotekarstva kao naučne disciplin: Jezik bibliotekarstva kao nauke., Savremena shvatanja naučnog metoda., Naučni metodi za utemeljenje bibliotekarstva kao

nauke., Metodologija istraživanja.,

Vrste istraživanja: Problem istraživanja., Hipoteza istraživanja., Nacrti i razvojne studije istraživanja., Istraživački projekti., Prikupljanje podataka., Živi i neživi izvori., Uzorak u istraživanju., Mjerenje istraživanja., Naučno posmatranje., Naučni eksperiment., Naučno ispitivanje., Tehnike naučnog ispitivanja (intervju, anketa, upitnik)., Informatički metod., Analitički metod., Sintetički metod., Komparativni metod., Statistički metod., Obrada podataka., Izvještaj o rezultatima istraživanja., Korištenje rezultata istraživanja.,

Etika istraživanja: Intelektualna sloboda u bibliotekarstvu., Autorska prava, Autorsko pravo kroz prizmu biblioteka.,

Evaluacija istraživanja: Katalogi kao oblici organizacije informacija i znanja., Vrste kataloga i njihova uloga u istraživanju., Klasifikacioni sistemi kao oblik organizacije znanja., Historijski razvoj klasifikacionih sistema.,

Baze podataka: Oblici pretraživanja baza podataka., Strategija pretraživanja.,

Bibliografija kao oblik organizacije informacija i znanja: Vrste bibliografskih istraživanja., Načini razjašnjavanja bibliografskih nedoumica., Bibliografska studija., Bibliografski opis., *Stručni i naučni radovi definicija*: Odabir teme., Struktura pisanih radova.,

Forma pisanog rada: Dokumentarna podloga naučnog rada., Sažetak., Ključne riječi., Sadržaj rada., Indeksi., Korištena literatura.

Citiranje i navođenje napomena: Citiranje prema priručniku Kate Turabian., MLA, APA., ISBD.

Jezik i stil pisanog rada: Tehnička obrada i štampanje rada., Korektura pisanog rada.

Ove i druge informacije dostupne su na web adresi : www.fil.bg.ac.yu/katedre/biblio/predmeti/predmeti.html.

Za oblast edukacije i obuke stručnjaka za dokumentarno nasljeđe tj. u oblasti bibliotekarstva i arhivistike na međunarodnoj razini su posebno relevantne aktivnosti Međunarodne asocijacije bibliotečkih društava i institucija IFLA-e (<www.ifla.org>) i Međunarodnog savjeta za arhive ICA (<www.ica.org/>). Sekcija IFLA-e za edukaciju i obuku među važnim polazištima svoje misije ističe unapređenje edukacije u bibliotečkim i informacijskim znanostima s ciljem jačanja veze između obrazovanja na univerzitetskoj razini i kontinuiranog obrazovanja bibliotečkih profesionalaca tokom čitavog života (<www.ifla.org/VII/s23/seat.htm>).

U pitanjima edukacije bibliotekara aktivnu ulogu igra i Evropska asocijacija za bibliotečko i informaciono obrazovanje i istraživanja EUCLID (www.jbi.hio.no/bibin/euclid.html) kao i Asocijacija za

obrazovanje u oblasti bibliotečko-informacionih znanosti ALISE (<www.alise.org/> sa sjedištem u Sjedinjenim Američkim Državama.

Inače, u novije vrijeme edukacija bibliotekara, posebno u tehnološki razvijenijim dijelovima svijeta, doživljava svoju temeljitu transformaciju. Komisija stručnjaka pri Američkoj asocijaciji za obrazovanje u oblasti bibliotečkih i informacijskih znanosti (ALISE) u posebnom izvještaju naslovljenom *Obrazovanje bibliotečkih i informacijskih stručnjaka za novo stoljeće* koji je objavljen u julu mjesecu 2000-te godine i koji je poznat kao *Kaliper Report* ukazala je na opće trendove u vezi sa temom iz naslova Izvještaja:

Nastavni programi u oblasti obrazovanja stručnjaka za oblast bibliotekarstva i informacijskih znanosti sve više se usmjeravaju ka informacijskom ambijentu i informacijskoj problematiki., ovi programi i dalje inkorporiraju aspekte iz drugih akademskih disciplina sa sve većom orijentacijom na potrebe korisnika.,

Odsjeci i škole za bibliotekarstvo u sve većoj mjeri u nastavne programe uvode informacionu tehnologiju., Ove institucije eksperimentišu sa strukturom specijalizacija unutar nastavnih programa., Sve je više ponuda za izbor nastavnih predmeta u različitim formatima kako bi se studentima omogućilo što više fleksibilnosti (tipa informacioni sistemi, upravljanje informacijama, i informacijske studije.,

Sve veći broj fakulteta i odsjeka za bibliotekarstvo proširuju nastavne programe nudeći višestruke opcije i mogućnosti stjecanja višestrukih zvanja različitih usmjerenja.,

Počinju se priznavati individualna kreativna postignuća pojedinaca ukoliko su u vezi sa unapređenjem i razvojem bibliotečke struke. Uz to ukazuje se na potrebu stjecanja praktičnog iskustvo tokom studija putem različitih oblika prakse,

Kaliper izvještaj (The Kaliper Report) zaključuje da edukaciju bibliotekara u dvadeset i prvom stoljeću treba usmjeriti tako da bi se posebno "zadovoljili zahtjevi koje nameće sve veći rast i širenje informacijskih tehnologija u tradicionalnom polju bibliotekarstva. Jer, ne treba zaboraviti da programi edukacije u oblasti bibliotekarstva i informacijskih znanosti ne obrazuju stručnjake samo za biblioteke koje i same prolaze kroz period intenzivnih promjena nego i za brojna druga područja impregnirana informacionim tehnologijama."¹⁾

Komparativno razmatranje obrazovnih programa u oblasti bibliotekarstva koji se nude na bosanskohercegovačkim univerzitetima sa onima u susjedstvu, a pogotovu sa raznovrsnošću i kompetencijama kojima se

osposobljavaju studenti bibliotekarstva u drugim evropskim zemljama i u Sjedinjenim Američkim Državama, dovodi do zaključka da je ona krajnje skromna i da je vrijeme za inovaciju tih progarama. Posebno se to odnosi na potrebu uvođenja predmeta iz oblasti informacijskih znanosti u ovu tradicionalnu akademsku disciplinu. Ta potreba dobiva na aktualnosti posebno u trenutku kada se na raznim stranama čine napor na implementiranju postulata sadržanih u Bolonjskoj deklaraciji i Lisabonskoj konvenciji u visokoškolsko obrazovanje. Jer, bez temeljite rekonstrukcije bibliotečkog sektora, uključujući edukaciju, bolonjski proces ostaje bez jedne od svojih ključnih odrednica, a to su savremene biblioteke i obrazovani bibliotekari.

Za sada nema zadovoljavajućih inovacija ni u nastavnim sadržajima studija drugih aspekata dokumentarnog nasljeđa na bosanskohercegovačkim visokoškolskim ustanovama, kao što je na primjer oblast arhivistike. U vezi s tim na web-stranici Arhiva Bosne i Hercegovine je samo navedeno: "Izuzetnu ulogu u osposobljavanju i obrazovanju kadrova u Bosni i Hercegovini ima Društvo arhivskih radnika kroz godišnja savjetovanja arhivskih radnika Bosne i Hercegovine." (www.arhivbih.gov.ba/bos/start.htm).

U zaključku treba reći i to više za ilustraciju stanja koje se javlja i u drugim univerziteskim sredinama, da je inovorani Nastavni plan i program za školsku 2005./2006. godinu, u dijelu koji se oblasti bibliotekarstva, na Odsjeku za komparativnu književnost i bibliotekarstvo Filozofskog fakulteta u Sarajevu, lijepo koncipiran. Međutim, krajnje je upitno da li se on može i praktično realizirati kada postoji veliki raskorak između obima ponuđenog programa i broja nastavnika sa akademskim referencama koji taj program trebaju realizirati. Bez ozbiljnijeg pristupa ovom pitanju implementacija Bolonjske deklaracije i pratećih dokumenata neće biti moguća.

Napomene

1) U vezi s tim treba pogledati i tekst „Educating Library and Information Science Professionals for a New Century: The Kaliper Report.“ <www.alise.org/>(20.07.2006)

Što se tiče edukacije u oblasti arhivistike treba podsjetiti da je Međunarodni savjet za arhive (ICA) konferencijom održanom od 24 - 25 septembra 2001. godine u Marburgu, Njemačka, započeo seriju stručnih susreta, posebnu posvećenih ovoj akutnoj temi:(<www.ica-sae.org/marburgconfpaper.html>).